Praktische tips en wetenswaardigheden over

Vleermuizen

Ook in uw tuin

Vleermuizenweetjes

De grootste vleermuis in Nederland, de vale vleermuis, is niet langer dan acht centimeter. De kleinste Nederlandse vleermuis, de dwergvleermuis past in een lucifersdoosje en weegt net zoveel als een suikerklontje.

Een kolonie vleermuizen woont in een netwerk van verblijfplaatsen. Een gemiddelde groep in een verblijfplaats van gewone dwergvleermuizen bestaat uit zo'n 70 vrouwtjes. De grootste verblijfplaatsen in Nederland in de zomer (kraamkolonies) van de ingekorven vleermuis en de meervleermuis tellen zo'n 600 dieren.

Vleermuizen vliegen niet in je haren. Ze kunnen wel heel dicht bij je vliegen, maar ze zullen je niet raken.

Vleermuizen kunnen erg oud worden, meer dan twintig jaar is geen uitzondering.

Vleermuizen hebben kleine oogjes. Ze zijn echter zeer lichtgevoelig en zelfs in de avondschemering kunnen ze goed zien, net als andere zoogdieren.

Wanneer een moeder vleermuis terugkomt in de kolonie met jongen, herkent ze haar eigen jong aan zijn speciale roep en geur.

De moeders kunnen vliegen met hun jong zolang ze nog klein zijn. Alle jongen hebben sterke poten waarmee ze zich goed vast kunnen klemmen. Maar meestal laten ze de jongen achter in de kolonie.

Het lichaam van een vleermuis is aangepast aan ondersteboven hangen. Wanneer ze met hun kop naar beneden hangen, dan trekt hun lichaamsgewicht aan een pees zodat hun pootjes dicht worden getrokken. Eigenlijk hebben ze geen spierkracht nodig om te blijven hangen. Ondersteboven hangen kost ze dan ook geen energie. Door een aangepaste bloedsomloop stroomt het bloed niet naar hun hoofd.

Een vleermuis kan in een nacht wel 1.000 muggen vangen.

De vleermuis bestaat niet. Er zijn wereldwijd meer dan duizend vleermuissoorten waarvan er op dit moment 17 soorten zeker in Nederland voorkomen. Alle Europese vleermuissoorten zijn insecteneters, hoewel de grote rosse vleermuis op zijn tijd ook wel een vogeltje lust. In tropische landen zijn er ook soorten die van fruit, nectar, vis of vlees leven.

Ook al zijn vleermuizen klein, ze zijn tot bijzondere prestaties in staat. Zo weegt een vrouwtje ruige dwergvleermuis gemiddeld maar 8 gram, maar vliegt ze wel ieder jaar meer dan duizend kilometer naar Oost-Europa en weer terug. Sommige steken zelfs de Noordzee over naar Engeland.

Watervleermuis Foto Paul van Hoof

Vleermuizen ontdekken

• Vleermuizen zijn geen vogels en het zijn ook geen vliegende muizen. Ze vormen een aparte groep zoogdieren, de enige zoogdieren die echt kunnen vliegen. Dat vliegen doen ze met hun handen. Ze hebben hele lange vingers met een dunne (vlieg)huid ertussen, die bij de meeste soorten via hun achterpoten doorloopt tot aan het puntje van de staart. Deze vleugel kan als een paraplu in- en uitgevouwen worden. Alleen de duimen en voeten steken buiten de vlieghuid uit.

• Een andere unieke eigenschap van veel vleermuizen is het gebruik van echolocatie: vleermuizen zenden in de vlucht hele hoge, voor ons onhoorbare tonen uit. Aan de hand van de echo's daarvan weten ze insecten op te sporen en te vangen en obstakels te ontwijken.

Kijken met je oren

Vleermuizen hebben ogen waarmee ze in het schemerdonker heel goed kunnen zien. Maar om in het donker voedsel te kunnen vinden, maken de meeste vleermuizen gebruik van hun stem en oren (sonar of echolocatie). Een vleermuis zendt hiervoor voortdurend korte geluidjes uit. Met haar zeer gevoelige oren kan zij aan de echo horen hoe haar omgeving eruit ziet. Deze geluiden zijn zo hoog, dat de meeste mensen ze niet kunnen horen. Met name kinderen en jongeren kunnen sommige hoge tonen van vleermuizen wel horen. Sommige nachtvlinders kunnen de geluidjes van vleermuizen ook goed horen en proberen te vluchten. Om ze toch te verrassen en op te eten vliegt de grootoorvleermuis fluisterend rond. En om dan nog echo's te horen heb je hele grote oren nodig. Die van de grootoorvleermuis zijn bijna zo lang als zijn lichaam.

Vleermuismenu

Alle vleermuizen in Nederland (en in Europa) leven van insecten. Sommige soorten eten ook relatief veel spinnen en de meervleermuis soms zelfs een vislarve. Om in leven te blijven moeten vleermuizen voor een kwart tot de helft van hun lichaamsgewicht aan insecten vangen. Op een warme avond kan een vleermuis wel

1.000 muggen, motjes en kevers uit de lucht plukken. Een groep vleermuizen eet in de zomer dus tientallen kilo's insecten op. Sommige soorten vleermuizen geven de voorkeur aan nachtvlinders of kevers.

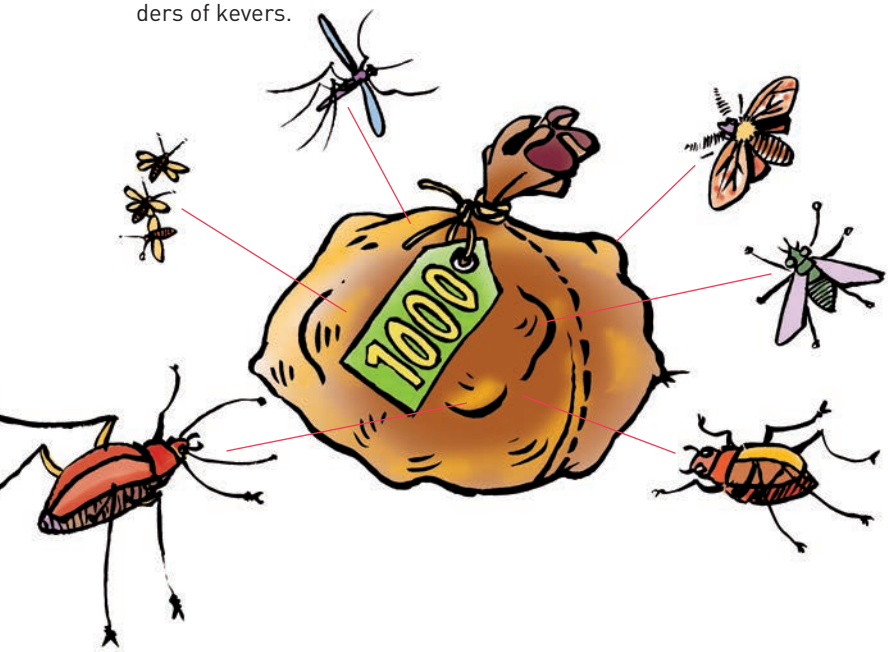

Hieronder kun je zien wat alle vleermuizen over de hele wereld eten. Vleermuizen die fruit, nectar of vlees eten vind je vooral in tropische gebieden.

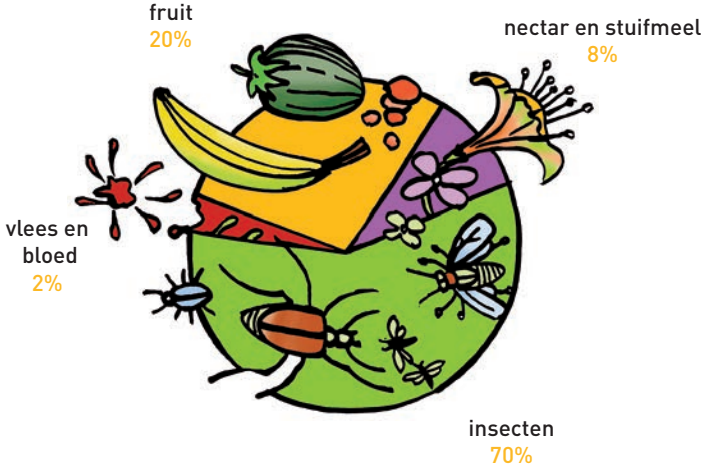

Vleermuiskalender

Herfst

In augustus breekt voor veel vleermuizen de paartijd aan. Mannetjes proberen met luid geroep vrouwtjes naar hun verblijfplaats te lokken en met ze te paren.
In plaats van dat na de paring de eicel wordt bevrucht slaat het vrouwtje het zaad op in een speciale klier. Het vrouwtje is dan nog niet meteen zwanger.
Ze bevrucht zichzelf pas in het voorjaar. Niet zo gek, want tijdens de winterslaap zwanger zijn of een pasgeboren jong hebben is niet handig.

In de herfst proberen vleermuizen hun vetreserve weer op te bouwen. Tegen de winter zoeken zij hun winterverblijfplaatsen op. Hiervoor leggen de meeste vleermuizen zo'n dertig tot honderd kilometer af. Een enkele soort vliegt wel meer dan vijfhonderd kilometer of zelfs meer dan duizend kilometer.

Winter

Zodra de avondtemperatuur buiten vaak onder de 10°C komt gaan ze in winterslaap. Om ongestoord te kunnen overwinteren hangen vleermuizen, of kruipen ze weg, in ruimten met een constante lage temperatuur van 5-10°C. Daar laten ze om energie te besparen hun lichaamstemperatuur dalen tot 5-10°C. Sommige soorten overwinteren "ondergronds" in kelders, forten, bunkers en mergelgroeven, maar er zijn ook soorten die in bomen of spouwmuren de winter doorbrengen.

Met het lichaam "op een waakvlammetje" kunnen zij met hun opgedane vetreserve net de winter doorkomen, totdat in het voorjaar de eerste insecten weer tevoorschijn komen. De lengte van de winterslaap verschilt per soort en kan vijf tot zeven maanden duren. Zo'n winterslaap is geen lange aaneengesloten slaap. Af en toe wordt een

Gewone grootoorvleermuis

Foto Paul van Hoof

vleermuis wakker om te drinken of buiten op de schaarse winterinsecten te jagen. Doordat dat wakker worden ook energie kost, kan een vleermuis dat niet te vaak doen. Verstoringen van de winterslaap kan tot gevolg hebben dat een vleermuis het einde van de winter niet haalt.

Lente

In maart of april loopt de winterslaap ten einde. Dan kunnen op warme dagen 's avonds vaak al jagende vleermuizen gezien worden. Meestal in de buurt van de plek waar ze de winterslaap hebben doorgebracht.
In april en mei gaan de meeste vleermuizen weer terug naar de gebieden waar ze de zomer doorbrengen. Daar verblijven ze dan in bijvoorbeeld spouwmuren, op zolders of in boomholten.

Rosse vleermuis Foto Theo Douma

Zomer

Pas als de vrouwtjes in de lente weer voldoende hebben kunnen eten en een vetreserve hebben opgebouwd, wordt een eicel bevrucht met het in het najaar opgeslagen zaad. Vanaf half mei kruipen de vrouwtjes bij elkaar in "kraamkolonies". Ze zitten dan met vijftien tot soms meer dan vijfhonderd van dezelfde soort bij elkaar. Mannetjes zitten alleen of in kleine groepjes elders. Deze verblijfplaatsen

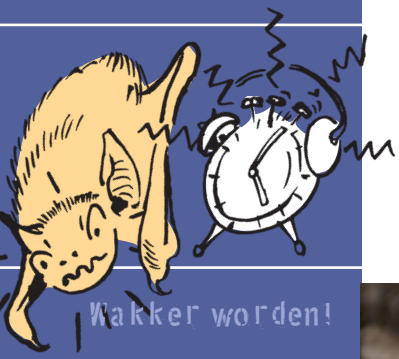

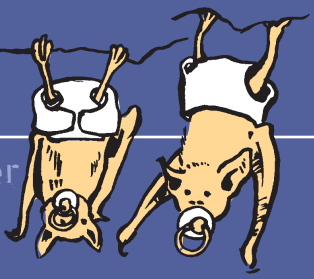

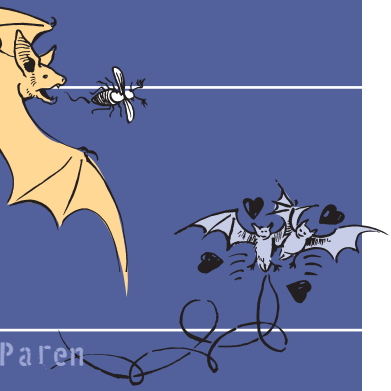

bevinden zich in bijvoorbeeld spouwmuren, op zolders of in boomholten. Op de plekken waar de vrouwtjes bijeen komen, worden meestal in juni de jongen geboren. Vleermuizen krijgen

Meervleermuis Foto Teddy Dolstra

doorgaans één jong per jaar. Dat alle jongen dicht bij elkaar op één plek zitten, heeft het voordeel dat zij elkaar warm kunnen houden. Maar het maakt vleermuizen ook kwetsbaar voor verstoringen.
De jongen worden zo'n vier weken lang zowel overdag als 's nachts gezoogd. Het is voor de vrouwtjes 's avonds hard werken. Nadat ze een half uur tot een uur op jacht gaan, zogen ze hun jong, waarna ze weer uitvliegen op insectenjacht.
Na vier tot vijf weken (ongeveer half juli) zijn de eerste (nog wat onbeholpen) vluchten van de jongen te zien. Eind juli / begin augustus valt de kraamkolonie van vrouwtjes met jongen uit elkaar en zie je in de omgeving alleen nog kleinere groepjes

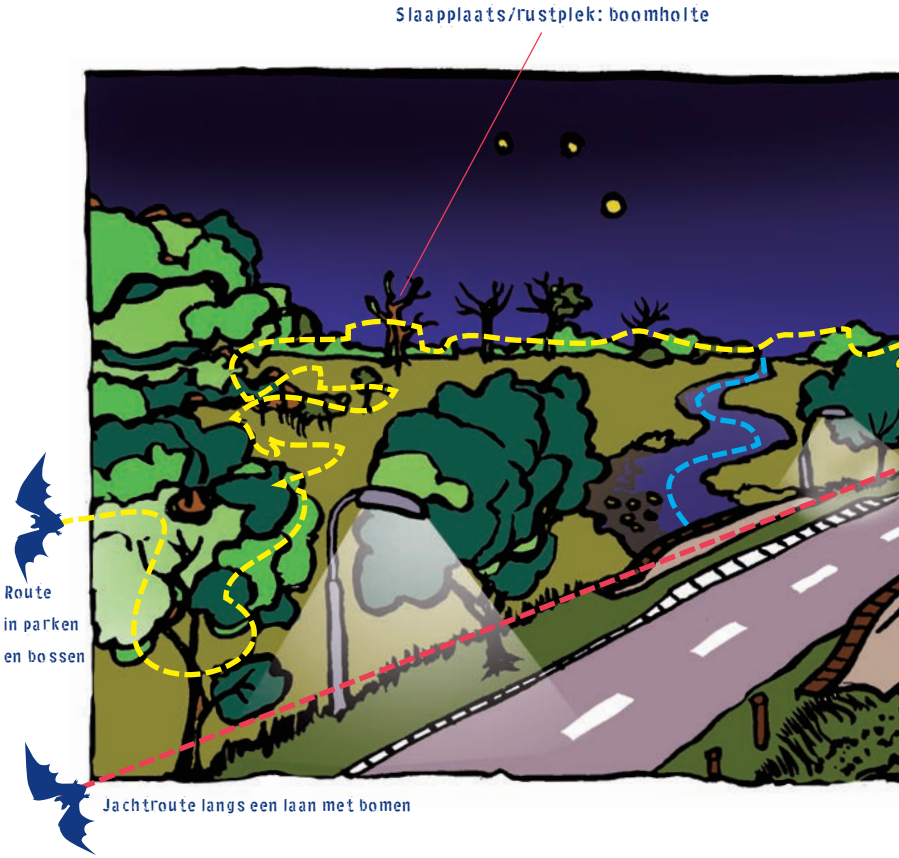

Een nacht op stap met vleermuizen

Overdag slapen vleermuizen hangend op hun kop of weggekropen op plekken waar ze moeilijk te bereiken zijn voor hun vijanden (roofvogels, uilen, katten, marters). Ze zitten op warme, droge, donkere plekken. Bijvoorbeeld in een spouwmuur, onder dakpannen van een modern gebouw of in een boomholte. Slechts een enkele soort hangt op zolders van oude gebouwen. Vleermuizen verhuizen regelmatig van plek.
Elke avond in de schemering worden vleermuizen wakker en vliegen ze uit. Eerst even in de buurt drinken en dan op weg naar de plek waar ze op insecten jagen. Hiervoor gebruiken ze vaak lanen

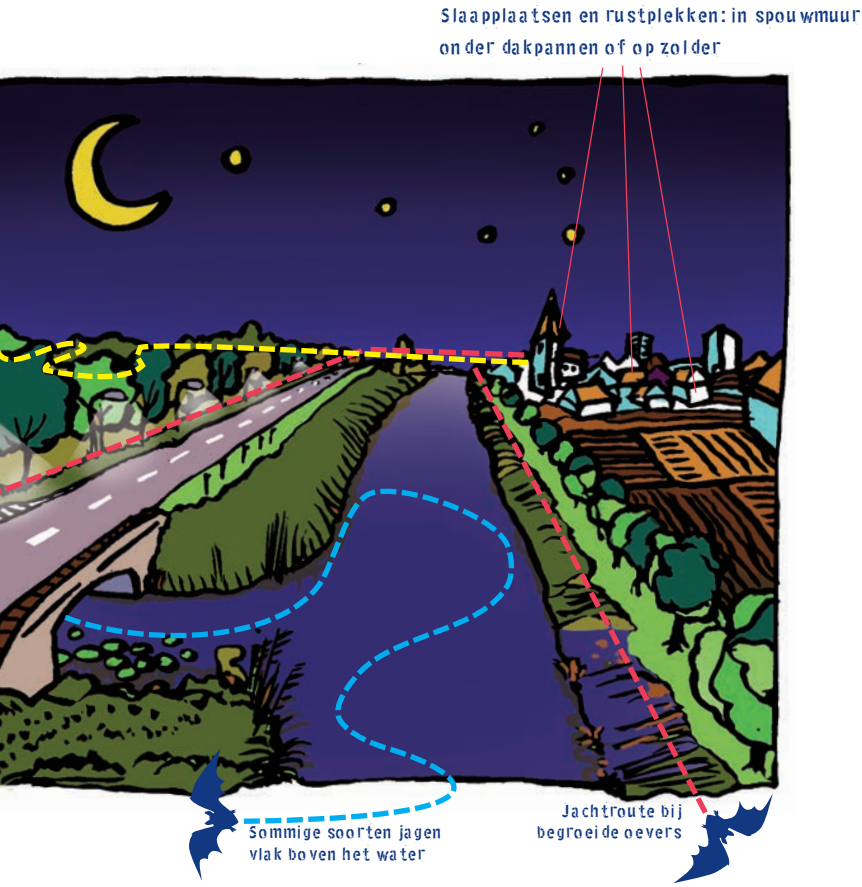

en begroeide oevers. Ze hebben die nodig om van A naar B te kunnen vliegen. Ze jagen in parken en half open bosgebieden met vooral veel water. Ook straten, plantsoenen en tuinen met veel inheemse planten en bomen zijn belangrijke jachtgebieden voor vleermuizen.
Aan het einde van de nacht, rond zonsopkomst, zoeken vleermuizen hun verblijfplaats weer op om daar de dag door te brengen. Voordat ze naar binnen gaan vliegen ze een tijdje vlak voor de ingang rond. Dat 'zwermen' is heel mooi om te zien. Dus als je een keer vroeg op bent...

De vleermuisvriendelijke tuin

Tips voor een vleermuisvriendelijke tuin

Kies de juiste planten

Vleermuizen zijn insecteneters, dus een tuin met veel insecten is een tuin met vleermuizen. Maak een ruime keuze van planten om

insecten te lokken, door een mengeling van bloeiende planten, groenten, bomen en struiken aan te planten. Hierdoor nodig je een grote verscheidenheid aan insecten uit, die komen en gaan van de vroege lente tot de late herfst.
Gebruik zoveel mogelijk inheemse planten omdat deze veel aantrekkelijker zijn voor de meeste soorten insecten.

Op de volgende pagina vind je verschillende bloemen en planten die veel insecten aantrekken.

Bloemen voor in de border:

Goudsbloem
Vergeet-mij-nietje
Klaproos
Margriet
Zonnehoed

Kruiden:

Rozemarijn
Citroenmelisse
Lavendel
Marjolein
Boerenwormkruid

Struiken en klimplanten:

Kamperfoelie
Klimop
Vlinderstruik
Gelderse roos
Klimroos

Planten voor vijvers en natte zones:

Kattenstaart
Pinksterbloem
Watermunt
Dotterbloem
Koninginnekruid

Hoe groter de variatie aan planten is des te meer insecten komen er voor. Er moet niet alleen variatie in geur en kleur zijn, maar ook in vorm. Licht gekleurde bloemen zijn gemakkelijker te zien bij weinig licht, dus aantrekkelijk voor insecten in de schemering. Enkelbloemige bloemen produceren meer nectar dan dubbelbloemige varianten. Bloemen met insectenvriendelijke landingsplaatsen en kleine kelkbladen, zoals de composieten en schermbloemigen, nodigen het meeste uit.

Kattenstaart

Klaproos

Pinksterbloem

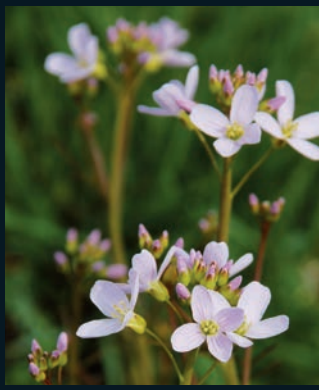

Foto's Wietse Bakker

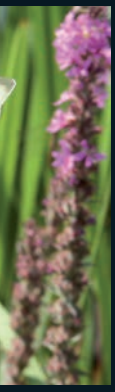

Bomen

Plant bomen en struiken, deze zijn belangrijk als voedsel voor de insecten en hun larven, als schuilplaats voor vliegende insecten en rustplaats voor vleermuizen. In een kleine tuin kun je kiezen voor soorten die niet groot worden of die zich gemakkelijk laten snoeien. De jonge scheuten en bladeren lokken bladetende insecten.

Vijver

Zorg voor een waterpartij: een tuin is niet compleet zonder water. Niet alleen voorzien een kleine vijver en moeraszone vleermuizen van drinken, het water lokt ook insecten aan. Het leven van veel insecten die op het menu staan van vleermuizen begint in het water. Oeverplanten zorgen voor een geleidelijke overgang en vormen een ideaal leefgebied voor insecten. Vleermuizen drinken al vliegend en hebben dan wat ruimte nodig. De ideale vleermuisvijver is wat langwerpig, waarbij niet alle oevers helemaal zijn vol geplant.

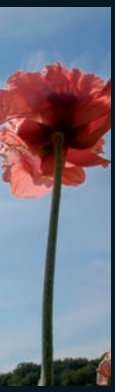

Composthoop

Maak een composthoop, een takkenwal of houtstapel. Keuken- en tuinafval kunnen gemakkelijk gecomposteerd worden.
Een composthoop is een ideaal biotoop voor insecten en bodemdiertjes. Maar ook een takkenwal of houtstapel zorgt voor een schaduwrijke plaats waar insecten, vooral kevers, zich goed thuis voelen.

Maaien

Maai bij een bloemenweide eerst een deel of strook en na een maand de rest. Zo blijft er genoeg voedsel over voor de vleermuizen. Alles in één keer maaien zorgt voor een "woestijn" voor de insecten en dus voor voedselgebrek bij de vleermuizen.

Geen gif

Gebruik geen gif (insecticiden, pesticiden). Ze doden niet alleen de vervelende insecten (zoals bladluizen) maar doden ook hun natuurlijke vijanden (bijvoorbeeld lieveheersbeestjes). Op deze manier gaat niet alleen het voedselaanbod voor vleermuizen achteruit, er is ook een groot risico dat ook de vleermuizen gifstoffen binnenkrijgen.

Trek natuurlijke belagers van plaaginsecten aan

In een natuurlijkvriendelijke tuin zijn vleermuizen samen met o.a. vogels, sluipwespen en spinnen de natuurlijke bestrijders van plaaginsecten. Zorg voor een natuurlijk evenwicht in de tuin:

- Laat sommige kruiden groeien als beschutting voor natuurlijke vijanden.
- Laat op sommige plaatsen in je tuin dorre bladeren, stengels en uitgebloeide planten staan en laat snoeihout eens liggen. Ze dienen ook als overwinteringsplaats voor bijvoorbeeld egels en lieveheersbeestjes.
- Lok vogels met voer en water, zij zijn ook efficiënte insectenjagers.

Beperk verlichting

Vleermuizen houden niet van licht. Doe je tuinverlichting uit of let erop dat die alleen daar schijnt waar het echt nodig is. En als je in de natuur of aan het water woont, voorkom dan ook dat je tuinverlichting ook de omgeving verlicht. Gebruik eventueel ook bomen en struiken om lichtuitstraling te beperken.

Gewone dwergvleermuizen van onderen gefotografeerd in een zogenaamde platte kast, hier aan een boom bevestigd. Foto Erik Korsten

Gewone grootoorvleermuis vliegt uit een Schweglerkast, één van de modellen die veel wordt gebruikt om de vleermuizen aan rustplaatsen te helpen.
Foto Kamiel Spoelstra

Verblijfplaatsen

Zorg voor verblijfplaatsen voor vleermuizen. Vleermuizen kunnen namelijk zelf geen nest maken en zijn afhankelijk van al bestaande kieren en gaten om in weg te kruipen.Overdag zoeken vleermuizen een rustige en doorgaans warme verblijfplaats om te slapen. Sommige soorten geven de voorkeur aan boomholtes, terwijl andere soorten zolders verkiezen. De gewone dwergvleermuis, een typische huisbewoner, verblijft onder meer in spouwmuren, rolluiken, onder dakpannen en achter houten planken.

Tip voor kattenbezitters

Oh ja en dan nog dit... katten weten vaak heel goed de verblijfplaatsen van vleermuizen te vinden en proberen de uit- en invliegende vleermuizen te vangen. Kattenbezitters kunnen in de zomer levens van vleermuizen redden door hun kat een uur voor zonsondergang binnenshuis te laten. Dit is vooral van belang van half mei tot eind augustus, de periode waarin vleermuizen grote groepen kunnen vormen.

Maak een eigen vleermuiskast

Om vleermuizen een extra verblijfplaats te geven, kun je een vleermuiskast voor ze bouwen.

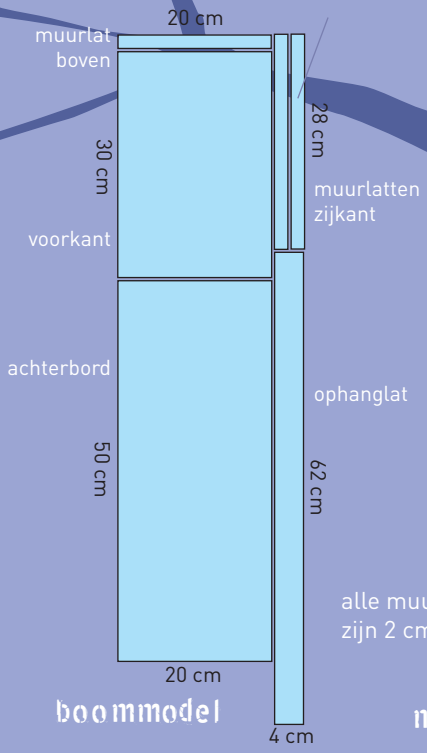

boommodel

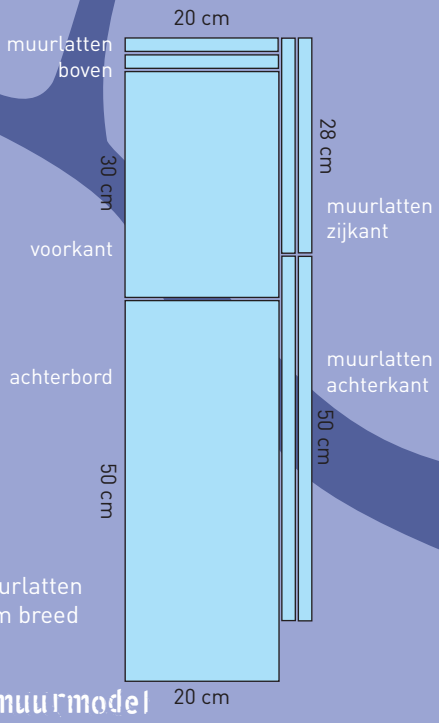

muurmodel

alle muurlatten zijn 2 cm breed

Een kast van een huis in de tuin!

Vleermuizen kunnen niet zelf een verblijfplaats maken. Ze gebruiken bestaande plekjes zoals gaten in bomen en zolders, kelders of spleetvormige ruimten in gebouwen. Met vleermuiskasten kunnen we die vleermuizen een extra plekje bieden. Vooral mannetjes of kleine groepjes vleermuizen gebruiken graag een vleermuiskast. Als paarplaats in het najaar, of gewoon om de dag in door te brengen. De meeste vleermuiskasten zijn echter te klein en te temperatuurgevoelig om de jongen groot te brengen of in te overwinteren. Verschillende soorten vleermuizen hebben verschillende wensen voor een kast. Er zijn grofweg twee groepen: vleermuizen die graag in een nauwe spleet kruipen en vleermuizen die liever op een kluitje in een holte hangen. Er zijn daarom ook twee type kasten: platte en ruime kasten. Vleermuizen die normaal in spouwmuren wonen, zitten graag in platte kasten. Zoals de gewone dwergvleermuis en de ruige dwergvleermuis. Boombewonende vleermuizen, zoals gewone grootoorvleermuizen of rosse vleermuizen wonen liever in ruime kasten.

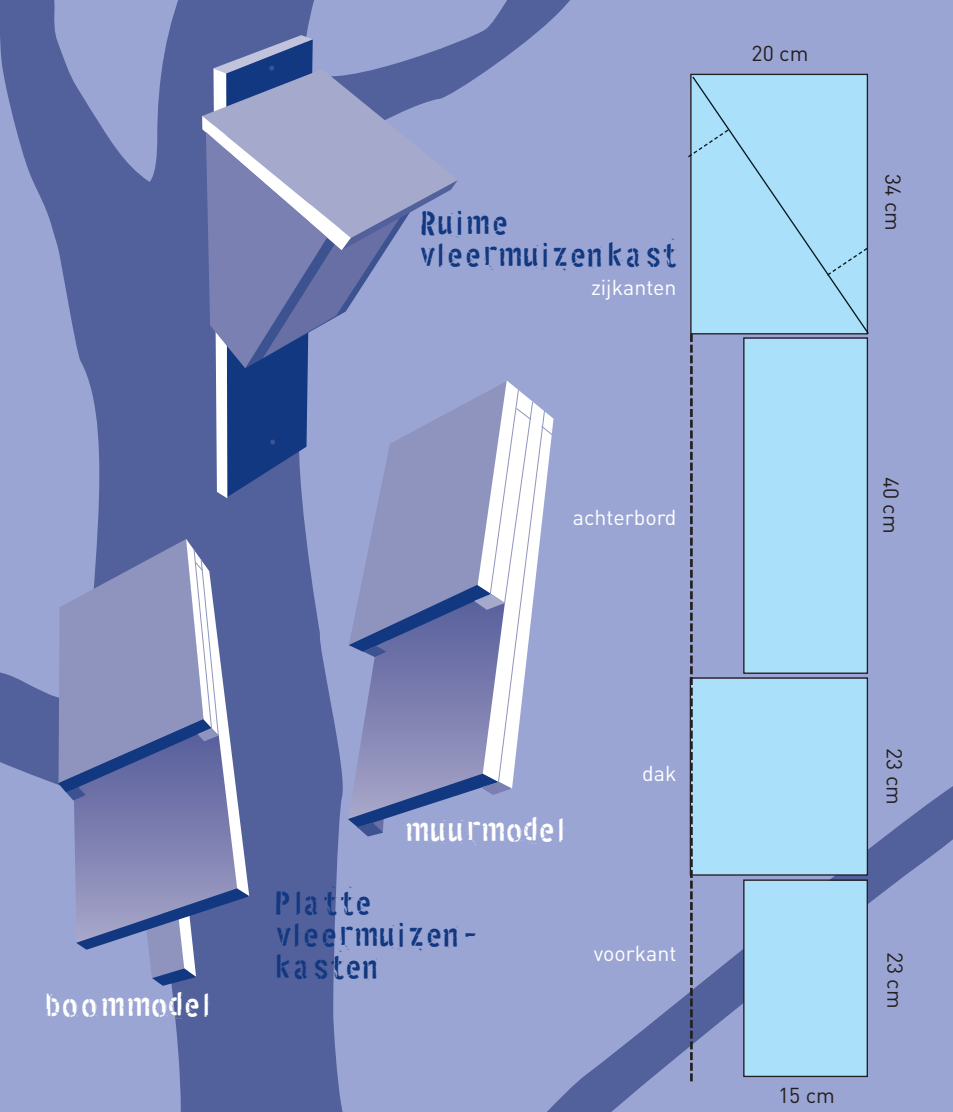

Geduld

Vleermuiskasten vragen wat meer geduld dan vogelkasten. Het kan soms maanden tot enkele jaren duren voor een vleermuiskast voor het eerst bewoond is. Welke vleermuizen in de kast kunnen opduiken is afhankelijk van welke vleermuizen in de buurt voorkomen. In de bebouwde kom worden vooral gewone dwergvleermuizen en ruige dwergvleermuizen in kasten gezien. In bosrijk gebied of buitengebied met veel bomen kunnen we die ook aantreffen maar bijvoorbeeld ook gewone grootoorvleermuizen en rosse vleermuizen. En wie geluk heeft dan misschien ook wel watervleermuizen, franjestaarten, baardvleermuizen of zelfs bosvleermuizen.

Materiaal

Ruw gezaagde massieve planken. Multiplex kan ook, maar is minder duurzaam.
Geen chemisch behandeld hout.
Stukje rubber of dakleer om de bovenkant waterdicht af te dekken.
Eventueel een zgn. "pianoscharnier" om de kast open te kunnen maken en twee schroefogen om hem afsluitbaar te maken.

Houvast

Geef de vleermuizen houvast op de achterplank. Een ruw gezaagde plank kan al voldoende zijn, maar aanbevolen wordt om ondiepe (1 mm) horizontale zaagsneden in de achterplank te maken. Onderlinge afstand 1-1,5 cm. Maak wel de ontstane gaatjes in de zijkant van de kast dicht met een extra zijlat.

Afwerken

Gebruik milieuvriendelijke verf voor het verven van de kast aan de buitenkant. Verf de binnenkant niet.
Kleur: u kunt de kast iedere gewenste kleur geven. Als de kast veel in de zon komt te hangen kan het best een middentoon worden gekozen (niet te licht / niet te donker).
Wind en waterdicht: zet de kast zorgvuldig in elkaar. De kast mag niet kieren. Werk de bovenkant af met een schuin dakje of dakleer tegen binnenkomende regenwater

Ophangen van de kast

Hang de kast op minimaal vier meter hoogte aan een boom of gevel. Bij een gevel is dichter bij de dakrand beter, maar dan is de kast minder bereikbaar voor onderhoud.
Vermijd obstakels (takken etc.) en lichtbronnen vlakbij de kast.
Omdat vleermuizen wel van een beetje warmte houden mag een vleermuiskast in de zon hangen.
Meerdere kasten: wie meer dan één kast ophangt geeft vleermuizen de keuze om naar gelang het weer het beste plekje uit te kiezen. Hang de kasten dan zowel op zonnige als schaduwrijke plekken
Als u de kast aan de muur hangt, monteer hem dan op latten op de muur. Zo creëert u eenvoudig een extra vleermuiskast (zie tekening).

Controle en onderhoud

U wilt natuurlijk weten of de Door met een zaklamp door de invliegspleet in de kast te kijken kunt u zien of hij bewoond is.
Doe dit niet te vaak en alleen overdag. Maak de kast niet open als er vleermuizen in zitten!
Er is een kans dat de kast door een ander dier gekraakt wordt. Ruime kasten worden soms door vogels gebruikt. Verstoor die vogel niet en wacht tot na het broedseizoen voor het verwijderen van een nest.

Vleermuiskast kopen?

In plaats van een vleermuiskast te bouwen kunt u ook een vleermuiskast kopen. Voorbeelden van verkooppunten van voor tuinen geschikte vleermuiskasten zijn www.vivara.nl, www.waveka.nl en www.veldshop.nl. Voor tuinen adviseren we vleermuiskasten die door een gat of spleet aan de onderzijde makkelijk te controleren en -indien nodig- schoon te maken zijn.

Gun de vleermuizen een zolder!

Woont u aan de stadsrand of in het buitengebied en hebt u in de tuin een schuurtje? Dan kunt u misschien de zolder inrichten tot de ultieme vleermuiszolder. Voorwaarde is dat u zelden op de zolder komt en de vleermuizen zo min mogelijk verstoort. Een rommelzolder, of een zolder boven een verlaagd plafond, kan daarvoor heel geschikt zijn.

Een vleermuiszolder met vleermuiskasten en in de nok planken waarachter vleermuizen zich kunnen verschuilen. Foto Erik Korsten

Een goede vleermuiszolder:

- is droog en beschut en zo donker mogelijk.
- is voor de vleermuizen toegankelijk via een kier tussen de pannen, een kier of opening in een van zolderwanden of vanaf de begane grond via een open luik in de zoldervloer.
- heeft hoog in de nok hangplekken en wegkruipmogelijkheden voor vleermuizen, buiten het bereik van katten, marters en uilen.
- Heeft vleermuiskasten als extra schuilplek voor vleermuizen.

Met name grootoorvleermuizen zijn dol op dergelijke zolders. Voor meer tips voor het inrichten van grote en kleine zolders voor vleermuizen: https://www.zoogdiervereniging.nl/sites/default/files/2019-07/inrichten_kerkzolders_lr.pdf

Maak van uw tuin een vleermuistuin!

Mijn Vogeltuin is een website van Vogelbescherming Nederland en geeft tips om uw tuin of uw balkon vogelvriendelijk in te richten. De Zoogdiervereniging heeft deze handige tool uitgebreid met tuintips voor de vleermuizen die in uw buurt voorkomen. Op basis van uw postcode en de keuze voor balkon, kleine tuin of grote tuin krijgt u daarop afgestemde tuintips voor een aantal door u gekozen vogels en vleermuizen.
Via een inspirerend stappenplan wordt uw tuin of balkon een echt natuurparadijs! Daarnaast krijgt u van vogel- en vleermuisdeskundigen interessante weetjes en tips om voor bijzondere soorten speciale maatregelen te nemen. Zo krijgt u niet alleen tips om met planten meer vleermuizen naar uw tuin te lokken, maar ook voor het creëren van een drinkplaats of een observatiepunt om de vleermuizen beter te kunnen zien.
Voor meer tuintips voor vleermuizen:
www.vogelbescherming.nl/mijn-vogeltuin

Meer weten over vleermuizen?

Kijk dan op de de website:
www.zoogdiervereniging.nl/vleermuizen
De Zoogdiervereniging heeft ook een Vleermuiswerkgroep (VLEN) met een eigen Website:
www.vleermuis.net

Colofon

Uitgave Zoogdiervereniging
Tekst Neeltje Huizenga, Erik Korsten en Eric van Kaathoven (eindredactie).
Foto's Paul van Hoof, Erik Korsten, Wesley Overman, Rob Koelman, Teddy Dolstra, Kamiel Spoelstra, Wietse Bakker , Theo Douma,
Vormgeving BARD87 ´s-Graveland
Illustraties Wietse Bakker

© Alle rechten voorbehouden aan de uitgevers van dit boekje. Gebruik in publicaties alleen na toestemming van de Zoogdiervereniging.

Dankwoord

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van het ministerie van LNV, de provincie Noord-Brabant en de gemeente Zwolle.

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Provincie Noord-Brabant

Zwolle

Word lid van de Zoogdiervereniging

Draagt u vleermuizen en andere zoogdieren een warm hart toe?
Word dan lid van de Zoogdiervereniging en ontvang vier keer per jaar het tijdschrift Zoogdier.
Ga naar www.zoogdiervereniging.nl en geef u op als lid !

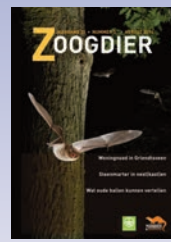

Foto Wesley Overman

Vleermuizen

ook in uw tuin

ZOOGDIER VERENIGING

Een uitgave van de Zoogdiervereniging